

Barbara Erber

Aleksandra Dobrowolska : 1906-1989

Rocznik Muzeum Narodowego w Kielcach 16, 427-431

1988

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Z ŻAŁOBNEJ KARTY

ALEKSANDRA DOBROWOLSKA
1906–1989

Kustosz Aleksandra Dobrowolska w salach galerii kieleckiego muzeum po odznaczeniu Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski (lipiec 1972 r.)

Dnia 14 stycznia 1989 r. zmarła Aleksandra Dobrowolska, jedna z wyjątkowych indywidualności w środowisku kulturalnym Kielc, inspiratorka i realizatorka ważnych i trwałych przedsięwzięć w powojennym muzealnictwie Kielecczyzny. Urodziła się 7 grudnia 1906 r. w Książu Wielkim, w rodzinie inteligenckiej. Ojciec, Wincenty Zasucha, pochodzący z rodziny chłopskiej, był cenionym lekarzem społecznikiem. Matka, Maria z domu Knothe, wywodziła się ze sfery ziemiańskiej osiadłej w niewielkim majątku Ruszcza, nie opodal Polańca. Aleksandrę wychowywano w duchu religijnym, patriotycznym i obywatelskim. Dzieciństwo i wczesną młodość spędziła w Kielcach, dokąd losy sprowadziły Jej rodziców. Tu uczyła się w Gimnazjum im. bł. Kingi. Studia wyższe z zakresu filologii polskiej ukończyła w Uniwersytecie Warszawskim im. Józefa Piłsudskiego, na Wydziale Humanistycznym, kierowanym ówczesnie przez prof. Tadeusza Kotarbińskiego. Stopień magistra uzyskała w czerwcu 1930 r. na podstawie przygotowywanego pod kierunkiem prof. Józefa Ujejskiego studium „Rajmund Korsak — szkic monograficzny”.

Pracę podjęła najpierw w bibliotece Politechniki Warszawskiej, aby następnie, w latach 1932–1939, poświęcić się zawodowi nauczycielskiemu w II Mjejskim Gimnazjum i Liceum im. Jana Kochanowskiego w Warszawie. Obdarzona talentem pedagogicznym, umiała rozwijać zainteresowania intelektualne swych

wychowanek, rozbudzać patriotyczne uczucia, tworzyć trwałe więzy przyjaźni.

W latach okupacji niemieckiej przebywała w Anglii, pracując w londyńskim wydawnictwie książek dla szkół. Był to okres Jej wytężonej akcji oświatowej i pedagogicznej w środowisku emigracyjnym. Znana jako autorka słów do hymnu lotników, działała także wśród kadry lotników polskich walczących w armii Wielkiej Brytanii. Opanowała w tak znakomitym stopniu język angielski, iż wygrała konkurs na spikerkę radia BBC. Tej szansy jednak nie wykorzystała. Otrzymała wiadomość o chorobie matki, wróciła do Polski w 1947 r.

Początkowo znalazła zatrudnienie w Kieleckim Zjednoczeniu Wyrobów Blachy, a od maja 1949 r. związała się na ponad dwadzieścia lat z Muzeum Narodowym w Kielcach, wówczas Muzeum Świętokrzyskim. W latach 1951–1955 poszerzała swe kwalifikacje na kursach dla pracowników służby muzealnej. Już od pierwszych dni swej obecności w muzeum (jako kustosz) wyznaczała sobie istotne zadania i cele, organizując wystawy oraz muzea biograficzne, i równoległe — z wyboru — sprawując opiekę nad zbiorami etnograficznymi. Do 1968 r. kierowała Działem Etnografii. W lipcu tegoż roku uzyskała nominację na stanowisko kuratora muzeów biograficznych literackich, na którym pozostawała do maja 1971 r., do czasu przejścia na emeryturę.

Za wybitne osiągnięcia uhonorowana została w 1972 r. Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski, Srebrnym Krzyżem Zasługi, odznakami „Za zasługi dla Kielecczyny”, „Zasłużonego działacza kultury”, złotą odznaką „Za opiekę nad zabytkami”. W 1984 r., będąc już na emeryturze, otrzymała za całokształt pracy nagrodę Funduszu Nauki i Kultury im. Stanisława Staszica w Kielcach. Przypominając Jej Osobę dla zasług, jakie wniosła dla muzealnictwa, należy z żalem stwierdzić, iż nazbyt późno zostały one docenione...

Cechami określającymi osobowość Aleksandry Dobrowolskiej były — przy wielorakości zainteresowań — wola i pasja działania. Ukształtowana na najlepiej pojętej idei więzi z regionem, jak też na zasadzie użytecznego i sprawnego działania, była wyrazicielką i krze-

wicielką obu tych postaw. Zgodnie z przygotowaniem zawodowym i indywidualnymi predyspozycjami kierowała swe siły i zapal na dokumentowanie, chronienie i prezentowanie wartości kulturowych Ziemi Kieleckiej, koncentrując się wokół dwu nurtów — tradycji literackich i tradycji ludowej.

Świadoma wagi powiązań Kielecczyny z miejscami rodzinnymi Jana Kochanowskiego i Stefana Żeromskiego oraz miejscem, które naród polski przekazał w darze Henrykowi Sienkiewiczowi, wzięła na siebie odpowiedzialną rolę tworzenia i rozwijania im poświęconych placówek i ekspozycji muzealnych. Już w 1950 r. zorganizowała w Kielcach pierwszą po wojnie wielką wystawę biograficzną Stefana Żeromskiego, w 25. rocznicę śmierci pisarza. Tę ważną wystawę (do której opracowała katalog), przekształconą na objazdową, obejrzały setki tysięcy Polaków na Wybrzeżu i Śląsku oraz mieszkańcy Łodzi, Krakowa, Poznania i kilku innych miast. Zgromadzone wówczas materiały potraktowane zostały przez nią jako zaczątek nowej inicjatywy — Muzeum Lat Szkolnych Stefana Żeromskiego, pomysłu jako oddział Muzeum Świętokrzyskiego. Wybrała na to muzeum część dawnego gimnazjum, do którego uczęszczał Żeromski, i z którym wiąże się wspomnienia utrwalone na kartach „Dzienników”. A. Dobrowolska, z właściwą sobie energią i mocą przekonywania, przełamała przeszkody i opory napotymane przy pozyskiwaniu lokalu i środków. W 1964 r., w 100-lecie urodzin Żeromskiego, doprowadziła do powołania muzeum, a w rok później — do otwarcia. Mimo iż niewielkie i skromne, urzeka stworzoną przez Autorkę atmosferą. W opinii prof. Stanisława Lorentza uznane zostało za jedno z najlepszych muzeów powstałych w tamtych latach w Polsce. Intencją Jej było rozszerzenie ekspozycji o bliską Żeromskiemu problematykę społeczną. Współdziałała w akcjach muzeum organizowanych dla społeczeństwa, była także członkiem honorowym założonego przy nim Towarzystwa im. Stefana Żeromskiego.

Innym istotnym zadaniem, jakie podjęła, była realizacja Muzeum Henryka Sienkiewicza w Oblęgorku. Ona to w podstawowej mierze przyczyniła się do jego utworzenia i rozwoju,

który przebiegał w kilku etapach, zawsze przy Jej uważnej, nieodzownej obecności. W 1958 r. przygotowała do zwiedzania odtworzony gabinet i salon laureata Nagrody Nobla wraz z wystawą biograficzno-literacką.

Następnie, w 1966 r., w 120-lecie urodzin i zarazem 50. rocznicę śmierci pisarza, zaprezentowała (po remoncie) zmodernizowaną już i rozszerzoną koncepcję muzeum o wystawę „Sienkiewicz w Polsce i na świecie”. W 1971 r., w 125. rocznicę urodzin H. Sienkiewicza przedstawiła zrekonstruowaną dalszą część ekspozycji wnętrz — jadalnię i palarnię z 1916 r. oraz nową stałą wystawę biograficzno-literacką. Doglądała też prac przy rekonstrukcji sypialni pisarza, udostępnionej do zwiedzania w 1974 r.

W 1961 r. otwarto Muzeum Jana Kochanowskiego w Czarnolesie, ze stworzoną przez Nią ekspozycją. Było to zadanie najtrudniejsze z powodu braku oryginalnych pamiątek po poecie. A. Dobrowolska opracowywała wówczas scenariusz w warunkach szczególnych, odpowiadając na inicjatywę środowiska zwoleńskiego, z którym się serdecznie zaprzyjaźniła. Od chwili powstania muzeów czuwała nad programem ich działalności, służyła radą i doświadczeniem.

Wykazując zaciekawienie kulturą chłopską, pragnęła ją możliwie wszechstronnie dokumentować i upowszechniać. Podejmowała inicjatywy badawcze i zbierackie, organizowała wystawy. Wychodząc naprzeciw oczekiwaniom społecznym, w 1950 r. przygotowała pierwszą ekspozycję etnograficzną. W 1958 r. samorzutnie zaczęła kolekcjonować rzeźbę ludową, co wtedy nie było łatwe, gdyż członkowie komisji zakupów nie okazali zainteresowania dla tego zjawiska, a budżet był nader skromny. Szukała więc najpierw możliwości popularyzacji rzeźby ludowej poprzez wystawy, między innymi realizowane w porozumieniu z Towarzystwem Przyjaciół Sztuk Pięknych w Kielcach oraz poprzez akcje terenowe z ramienia Kieleckiego Oddziału Polskiego Towarzystwa Ludoznawczego, którego była założycielką. Niewielki zespół rzeźb zakupiła z funduszu tegoż Towarzystwa.

W tym samym czasie — z racji, iż Muzeum Świętokrzyskie pełniło rolę placówki okręgo-

wej — troszczyła się o prawidłowy rozwój działów etnograficznych w innych muzeach woj. kieleckiego. Patronowała badaniom nad strojem ludowym i tkactwem w Radomskim, jak również publikowanemu później ich opracowaniu. Patronowała także Muzeum Regionalnemu w Sandomierzu przy określaniu programu działu etnografii oraz stałej wystawy etnograficznej.

Ważną sferą Jej aktywności były starania o utworzenie skansenu. Nawiązawszy kontakt z Katedrą Budownictwa Drewnianego Politechniki Warszawskiej oraz Pracownią Badań Sztuki Ludowej Instytutu PAN w Krakowie i uzyskawszy przy pomocy prof. Ignacego Tłoczka oraz prof. Romana Reinfussa odpowiednie rozeznanie problemu, już w połowie lat 50. uzasadniała w oficjalnych wystąpieniach do władz wojewódzkich i Zarządu Muzeów konieczność powstania skansenu. Ponieważ akcja ta miała nikle widoki powodzenia, postanowiła otworzyć ekspozycję w XVIII-wiecznej zabytkowej chacie we wsi Bieliny, leżącej 20 km od Kielc. Z wytrwałością walczyła o środki finansowe i uzyskała w 1955 r. potrzebną na wykup obiektu kwotę ze Społecznego Funduszu Odbudowy Stolicy. Udostępniona do zwiedzania w 1959 r. ekspozycja wnętrza chaty — znajdującej się na trasie wiodącej na Św. Krzyż — cieszyła się w ciągu 10 lat powszechnym zainteresowaniem. Z przejęciem śledziła późniejsze losy chaty, która — zgodnie z Jej intencją — na początku lat 80. została przysposobiona ponownie do zwiedzania w Parku Etnograficznym przez nowo powstałe Muzeum Wsi Kieleckiej.

Innym ważnym zadaniem była realizacja przez Nią w 1968 r. w muzeum kieleckim stałej wystawy etnograficznej. Wystawa ta w okresie 12 lat istnienia stanowiła ciekawy przykład pokazu wybranych zagadnień kultury ludowej Kielecczyny. A. Dobrowolska była współautorką scenariusza oraz opublikowanego w 1971 r. przewodnika towarzyszącego wystawie.

Z rozmachem inicjowała w połowie lat. 50. powołanie w Kielcach Oddziału Polskiego Towarzystwa Ludoznawczego. W ciągu kilku lat jego trwania skupiła grono osób dokumentujących sztukę ludową i folklor oraz przy-

gotowujących bibliografię etnograficzną Kielecczyzny. Z zapałem prowadziła akcje społeczno-dydaktyczne wśród młodzieży. W lecie 1954 r. zorganizowała Koła Przyjaciół Muzeum spośród uczniów Liceum Technik Plastycznych oraz Szkoły Podstawowej we wsi Bartków, koło Zagnańska. Celem Kół miało być okazywanie pomocy muzeum przez wzbogacanie zbiorów, penetracje terenowe, upowszechnianie idei muzealnictwa. Zamierzała wtedy także zebrać spostrzeżenia uzasadniające Jej postulat zatrudniania instruktorów oświatowych z wykształceniem etnograficznym. Niestety, Koła istniały tylko dwa lata. Ich działalność została przerwana ingerencją ówczesnych władz, nieprzychylnych takim poczynaniom. W latach 70. współpracowała z Kielecką Chórągwią ZHP im. Stefana Żeromskiego. Wygłaszała prelekcje, organizowała spotkania z artystami ludowymi, propagowała ze szczególnym upodobaniem poezję ludową. Spotkania te, oprócz walorów poznawczych miały niespotykaną nośność emocjonalną nacechowaną żarliwym, autentycznym patriotyzmem, co Ona jedynie umiała wykreować.

Wykazywała ogromną wrażliwość na ludzką krzywdę i niedolę. Zawsze gotowa do pomocy, podjęła się w 1965 r. współdziałania przy budowie domu znanej poetki Marii Cedro-Biskupowej w Wilkowie. Wystarała się o projekt, fundusze, materiały budowlane i dostawę tychże na miejsce, potwierdzając tym niepospolity nerw organizacyjny. Podobną pomoc okazała poecie Wojciechowi Grzegorzcykowi-Poniewierze z Krajna przy remoncie jego chaty. Opiekowała się w ciągu wielu lat cenionym w Polsce rzeźbiarzem ludowym Józefem Piłatem oraz wybitną poetką Katarzyną Zaborowską, sprowadzając lekarzy i lekarstwa, dbając o godziwe warunki bytowe. Osobistej opieki nad artystami ludowymi nie zaprzestała i po przejściu na emeryturę. Pełna inwencji, pomysłów, posiadała dar pozyskiwania i zjednywania do współpracy ludzi podobnie jak Ona myślących.

Scharakteryzowanie sylwetki Aleksandry Dobrowolskiej byłoby niepełne bez próby nakreślenia Jej wyraziście skonstruowanej interesującej osobowości. Życzliwa i serdeczna dla ludzi, wychodząca naprzeciw ich potrze-

bom, nawet opiekuńcza, zachowywała zawsze właściwy sobie dystans. Nad wyraz uczuciowa w motywacjach, postawach i reakcjach, umiała kierować się intelektem — skłonna do refleksji krytycznej nad sobą, nad czym pracowała, jak i wszystkim, co działo się wokół Niej. Surowa, redukująca do minimum potrzeby dnia codziennego, w sprawach zawodowych okazywała się maksymalistką zarówno w stosunku do siebie, jak współpracowników. Tolerancyjna wobec odmiennych postaw, które szanowała, była bezkompromisowa wobec karierowiczostwa, opieszałości, niekompetencji, pustosłowania i braku wyobraźni ludzi, zwłaszcza na stanowiskach powołanych do decydowania o kulturze. Rodziło to konflikty, gdyż działała w czasach nieprzyjaznych przyjętemu przez Nią systemowi wartości. Zdecydowana, władczą, czuła się dobrze i pewnie w kontaktach z autorytetami naukowymi oraz w sytuacjach oficjalnych. Reprezentując interesy muzeum — z którym się identyfikowała — czyniła to z pozycji osoby pierwszoplanowej. Dobitność i przejrzystość treściowa Jej argumentów wraz z formą o walorach atrakcyjności osiągały moc przekonywującą.

Życie miała nietławe, twarde, pełne trosk. Opiekując się przez długie lata chorą matką i siostrą, narażona na wydatki ponad miarę, zmuszona była zarabiać dodatkowo lekcjami języka angielskiego. Nie poddawała się losowi, a głęboka religijność stanowiła bez wątpienia źródło Jej oparcia. Po śmierci matki i siostry rozpoczął się najtrudniejszy okres Jej życia. Zagrożona chorobą oczu, mimo podejmowanych operacji nieuchronnie traciła wzrok.

Warunki rodzinne sprawiły, iż nie mogła poświęcić więcej sił i czasu na przekazanie w formie opracowań wszystkich swych doświadczeń, przemyśleń i wiedzy. Oprócz faktograficznych sprawozdań z pracy Działu Etnografii w 1955 r. oraz Oddziału Kieleckiego PTL w 1958 r., ogłoszonych w „Ludzie”, jak też kilkunastu notat prasowych o wydarzeniach muzealnych, opublikowała w 1952 r. katalog wystawy „Stefan Żeromski”, a później wydany w wielotysięcznym nakładzie folder „Muzeum Lat Szkolnych Stefana Żeromskiego”. Są także teksty związane z Jej zainteresowaniami ludoznawczymi, jak: „Sztuka ludowa

woj. kieleckiego w okresie XX-lecia PRL”, w katalogu wystawy wydanym w Lublinie w 1964 r., a następnie — „Historia zbiorów, tkactwo, strój ludowy, maski kolędnicze”, w przewodniku z 1971 r. stałej wystawy etnograficznej w muzeum kieleckim. Była również autorką dwu szkiców: „Z dziejów kultury Kielecczyzny” i „Wieś kielecka”, zamieszczonych w 1962 r. w pierwszym albumowym wydaniu „Ziemi Kieleckiej”.

Była jednakże nade wszystko człowiekiem czynu. Wróciwszy do miasta swego dzieciństwa na czas tworzenia zrębów muzealnictwa, podjęła to wyzwanie, oddając Muzeum Narodowemu w Kielcach nieocenione usługi. Działanie było Jej żywiołem i sensem życia, a jego efekty trwale i znaczące dla Kielecczyzny. Spoczęła na Cmentarzu Starym w Kielcach.

Barbara Erber